

НАПРЯМИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

УДК [37.035.6+371.8-053.6]:17.022.1+316.61

О. Р. Алексєєва

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ НА ОСНОВІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Актуальність потреби в переосмисленні шляхів національно-патріотичного виховання молоді в сучасних кризових умовах усіх сфер – політичної, економічної, виробничої, соціальної і культурної – українського суспільства не викликає на сьогодні жодних сумнівів. Причини ситуації, що склалася, криються перш за все в духовно-моральній дезорієнтації частини громадянського суспільства унаслідок тривалої маніпуляції історичною пам'яттю та використання її як ідеологічного підґрунтя для доведення країною-агресором думки про неспроможність незалежності України. Як наслідки – стрімка дезінтеграція соціальних груп та інститутів, втрата ідентифікації особистості як носія національно-культурних цінностей і породжене цими явищами політичне та військове протистояння в Криму та на сході країни. Тому й актуалізується проблема громадянської соціалізації, складовою якої є національно-патріотичне виховання, адже на сьогоднішній день ми маємо девальвацію традиційних моральних цінностей, їх підміну через пропаганду жорстокості, бездуховності, насильства, зокрема через ЗМК, невизначеність в оцінці подій історичного минулого народу. Усе це відбувається на фоні зростання соціально-політичної активності й водночас низького рівня національної самосвідомості, що негативно впливає на моральні та патріотичні переконання перш за все молоді, від діяльності якої значною мірою залежатиме духовний та економічний розвиток держави, і призводить до формування викривленої самоорганізації громадянського суспільства.

Беззаперечно, основою економічного, соціокультурного, матеріального й духовного розквіту будь-якої держави на кожному етапі її становлення є почуття патріотизму, яке визначає ступінь духовної розвиненості особистості і яке полягає в безкорисливій, а не прагматичній любові до рідної землі, до своєї малої й великої Батьківщини, у самовідданості державі, готовності власними переконаннями та плідною працею обстоювати інтереси держави, у моральній готовності бути вірними своєму народу, його історичним традиціям, його культурі, примножувати їх. А отже, суспільство на будь-

якому етапі його розвитку завжди потребувало громадянськи соціалізованої особистості.

Історичний досвід засвідчує, що проблема інтеграції в суспільство справжніх громадян, активних, творчих, патріотично налаштованих, споконвічна. До ідеї патріотизму як фундаментальної в різних її аспектах зверталися у своїх працях стародавні філософи Конфуцій, Сократ, Аристотель, Демокрит тощо, які вважали патріотизм найвищим благом, моральною і соціально-політичною якістю громадянина полісу, а Платон надавав великого значення мистецтву у формуванні громадянина – палкого патріота міста-держави з активною життєвою позицією. Мислителі епохи Відродження (Н. Макіавеллі) та Нового часу (К. Гельвецій, Д. Локк, І. Кант), продовжуючи ідеї античних мислителів, уточнювали поняття патріотизму, наголошуючи на багатокomпонентній складовій цього феномену цивілізованої людини такої, як гуманність, справедливість, любов до Батьківщини.

У вітчизняному історичному дискурсі проблема патріотичного виховання знаходила своє відображення в ідеї народності, до якої звертались О. Духнович, В. Антонович, Б. Грінченко, С. Русова, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Франко, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський тощо. Усі вони були одностайні в розумінні того, що людина гуманна, працьовита, з невідомим почуттям любові до рідної землі й культури рідного народу – це справжній патріот, який здатен захистити інтереси держави й обстоювати право на її власний розвиток.

У радянській педагогіці дана проблема посідала завжди чільне місце і розглядалася як основа ідейно-політичного (Л. Болотіна, Л. Спірін, П. Конанихін) і як частина морального виховання (М. Болдирев, І. Харламов, Л. Міщенко).

Серед сучасних педагогів і психологів різні аспекти зазначеної проблеми опрацьовували М. Боришевський, О. Вишневський, Д. Дорошенко, І. Зверєва, П. Ігнатенко, О. Ковальчук, В. Москалець, В. Павленко, Ю. Руденко, І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, С. Савченко, Є. Сявавко, П. Щербань, О. Сухомлинська, К. Чорна тощо. Зазначена проблема стала предметом аналізу вчених близького (А. Беляєв, О. Газман, А. Гаязов, Т. Гусєва, Ю. Танюхін, А. Фактор) та дальнього зарубіжжя (У. Баррей, Л. Колберг, П. Наторп). Упродовж останнього десятиліття окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в дисертаційних роботах В. Ковалю, О. Красовської, П. Онищука, І. Охріменка, Р. Петронговського, С. Рашидової тощо.

Отже, як бачимо, проблема актуальна й досліджена з різних аспектів глибоко, та загальний аналіз існуючих поглядів дає підстави для розуміння патріотизму як найвищої категорії моралі, яка вимагає любові, активності, посвяти й самопожертви на благо рідної землі й народу, й обумовлюється прагненням повноцінної самореалізації особистості, забезпечення гідних людини умов життя, творіння добра на благо свого народу й захисту його від зла. Наголошується, що патріотизм – не

пасивна, демагогічна, а дієва любов до свого народу й до власної Батьківщини.

Але реалії сьогодення знову гостро ставлять перед психолого-педагогічною теорією й практикою питання щодо оновлення й пошуку нових шляхів, умов, форм, методів та засобів формування патріотичних почуттів у підростаючого покоління з урахуванням реальної соціокультурної ситуації в країні. У цьому смислі ми одностайні з думкою С. Рашидової, яка вважає, що основою формування патріотизму є культурна спадкоємність, вірність національним традиціям [8, с. 1 – 2]. Та й на необхідності використання надбань народної культури в процесі виховання молоді наголошували вітчизняні педагоги Г. Ващенко, М. Костриця, С. Русова, О. Смоляк, М. Стельмахович, К. Ушинський, В. Сухомлинський, Є. Сявавко тощо. А проблемою виховних можливостей різних видів народної культури займалися сучасні педагоги-дослідники О. Алексійчук, Г. Карась, Ю. Ледняк, Г. Майборода, Ю. Мандрик, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Турсунов, Т. Чернігівець тощо.

Цілком зрозуміло, що соціалізація особистості – багатоступеневий процес, який особливого значення набуває в підлітковому віці, коли дитина починає активно виконувати соціальні ролі дорослої людини.

Самовизначення підлітка засобами соціокультурних надбань виражає сутність становлення людського в людині і є абсолютно реальною, практичною дією конкретного індивіда. Тому актуальність теми статті сьогодні не викликає сумнівів.

Процес громадянської соціалізації підлітків має досліджуватися з урахуванням концепції соціальних естафет М. Розова [9], який визначає соціальні естафети як передачу досвіду від людини до людини, від покоління до покоління шляхом відтворення безпосередніх взірців поведінки та діяльності. Згідно з його теорією підґрунтям відтворення соціальних явищ є здатність індивіда та соціуму діяти за безпосередніми взірцями. Такими взірцями, вважаємо, для підлітка є норми традиційної культури, які міцно вкорінені в побуті.

Тому вважаємо, що на сьогодні традиційна культура є найкращим константним чинником формування патріотизму й національної самосвідомості молоді, оскільки забезпечує оптимізацію психічного розвитку, найкраще впливаючи на духовну сферу, на сферу почуттів, які є внутрішньою спонукальною силою, що визначає форму суспільної поведінки особистості. А надто якщо це залучення молоді до регіональної художньої культури й традиційного народного мистецтва, яке веде до гармонізації взаємин у площинах особистість – особистість, особистість – культурна спільнота, особистість – суспільство й перетворює патріотичне виховання на природний і неупереджений процес формування особистості, готової до збереження й примноження матеріально-духовних національних цінностей, свідомого громадянина України, відповідального за розвиток і розквіт власної держави.

Отже, мета статті пов'язана із визначенням суперечностей, що значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації підростаючого покоління, та в окресленні соціально-педагогічних умов використання художньо-естетичних регіональних традицій у формуванні патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості підлітка в сучасній кризовій суспільній ситуації.

Проблема соціалізації особистості далеко не нова. До неї зверталися зарубіжні дослідники: А. Бандура, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Ч. Кулі, Дж. Мід, Р. Парк, Т. Парсонс, Г. Тард, Т. Шибутані тощо.

У сучасних дослідженнях проблема соціалізації особистості у філософському, культурологічному та соціологічному аспектах розглядається в дослідженнях таких українських та російських науковців, як С. Батенін, А. Ковальова, М. Лукашевич, В. Москаленко, Ю. Хайрулліна та ін., у психологічному – Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, І. Кон, С. Розум тощо. Педагогічний аспект соціалізації дітей та учнівської молоді представлено в роботах В. Андрєєнкової, Н. Голованової, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Н. Лавриченко, І. Липського, Л. Міщик, А. Мудрика, С. Савченка, С. Харченка, І. Богданової, Р. Пріми, А. Рижанової, І. Рогальської, Л. Штефан тощо.

У науковій літературі визначають такі види соціалізації, як політична, етнокультурна (етнічна), гендерна (статеворольова), культурна, професійна, етнічна, громадянська тощо [6, с. 239]. Та оскільки, як уже зазначалося, передумовою гармонійного та стабільного розвитку суспільства є формування відповідального, ініціативного, творчого громадянина, здатного самостійно будувати свою життєву траєкторію, зупинимось на останньому виді соціалізації – громадянській.

Поняття «громадянська соціалізація» не має єдиного загальноприйнятого визначення. У його трактуванні часто мається на увазі активність людей в політичному та суспільному житті, причому наголошується на важливій її складовій – вихованні патріотизму. У загальному розумінні – це процес засвоєння кожним індивідом певної системи знань, норм, цінностей і традицій у трудовій, політичній і правовій сферах життєдіяльності, які дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства.

Цілком природно, що трактування цього поняття органічно впливає з більш широкого – «соціалізація», у розумінні якого ми одностайні з Г. Андрєєвою. Це двобічний процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, у систему соціальних зв'язків і відносин, а з іншого – процес активного відтворення особистістю системи соціальних зв'язків за рахунок її активної діяльності, включення в соціальне середовище [1, с. 267]. Соціалізація ґрунтується на трансляції та опануванні великого пласту соціально-культурного міжпоколінного досвіду, що й дозволяє виділяти її види (політичну, правову, художню, громадянську тощо), але це не пасивне засвоєння «культурної програми»

– важливим є перетворення соціального досвіду на власні ціннісні орієнтації.

Тож, громадянська соціалізація – складний багатогранний процес включення індивіда в громадянську практику, під час якого відбувається засвоєння, привласнення й активного творчого відтворення та ним громадянських норм і цінностей, притаманних даному суспільству, та здійснюється усвідомлене набуття індивідом такої інтегрованої якості особистості й базової цінності демократичного суспільства, як громадянськість. Результатом громадянської соціалізації є громадянськи соціалізована особистість, яка характеризується високим рівнем сформованості таких показників приналежності людини до певного громадянсько-національного державного співтовариства, як:

- громадянська самосвідомість;
- почуття національної гідності;
- громадянська позиція, найвищою мірою усвідомлення якої є патріотизм;
- розуміння національного обов'язку й відповідальності;
- громадянська мужність;
- потреба в громадянській активності, яка спонукає об'єднуватися для вирішення певних завдань або проблем, що постають перед суспільством.

Така особистість ідентифікує себе як повноправний суверенний суб'єкт соціальних відносин, визначаючи своє місце в демократичному суспільстві, свої життєві цілі та засоби їх досягнення, і здатна в процесі своєї інтеграції в суспільство до позитивної його перебудови, що і є очікуваннями сучасного суспільства.

Включення індивіда в соціальне середовище й діяльність не можлива без зовнішніх впливів, якими, безперечно, є освітні процеси, ознайомлення із соціокультурними особливостями соціуму та залучення як до традиційного, так і до сучасного соціокультурного життя. Адже саме такі впливи стимулюють внутрішній прогрес, і ефект соціалізації полягає в тому, що особистість формується і як продукт, і як суб'єкт суспільних відносин.

Гуманістичній педагогіці, яка виголошує особистісно зорієнтовану орієнтацію своїм цільовим і ціннісним пріоритетом, необхідно знайти способи і форми взаємодії особистості в її культурному самовизначенні.

Як відзначають багато дослідників, у тому числі основоположник гуманістичної психології А. Маслоу, освіта за допомогою культури, різних видів мистецтва – один із правильних способів навчання і виховання, тому що він відкриває людині шлях до самого себе, до свого духовного світу, така освіта незамінна на шляху самовизначення особистості [4, с. 112].

На неможливість виховання людини, починаючи з дитинства, поза культурою суспільства вказує М. Каган, зазначаючи, що педагогіка оперує поняттями «освіта», «виховання», «навчання», а поняття

«культура» не використовує як категорію формування людини, у той час як саме культура виступає сполучною ланкою між соціальним і генетичним в особистості і робить людину членом цивілізованого суспільства [3, с. 43].

У філософському і психологічному відношенні процес і результат пошуку і вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів самовизначення в конкретних обставинах життя виступають основним механізмом надбання і виявлення людиною внутрішньої свободи і відповідальності за свої рішення і вчинки. Особливістю педагогічного підходу до цієї проблеми у порівнянні з філософським і психологічним є її огляд не лише в онтологічному, але й організаційно-діяльнісному аспекті.

У контексті історико-культурного підходу особистісний розвиток людини та оволодіння соціальними формами буття, тобто соціалізація, відбувається засобами культури і представляється як кумулятивний процес, в якому утворюється особливий у психологічному змісті духовний рівень світосприйняття та світорозуміння, що має певний масштаб засвоєного емоційно-чуттєвого шару соціального досвіду. Соціалізація та одночасно індивідуалізація сприйняття культури відбувається шляхом активних дій та інтимно-особистісного ставлення особистості, яка засвоює та привласнює для себе, адаптуючи в індивідуальній свідомості, загальний склад накопиченого впродовж історичного розвитку людського досвіду, закладеного в соціокультурних формах [2, с. 502].

Тому одним із споконвічних механізмів соціалізації виступає культурна традиція як механізм соціальної пам'яті, певна соціальна програма, трансльована в культурі за допомогою механізму соціальних естафет, який становить ланцюжок з послідовно відтворюваних зразків діяльності чи поведінки, що ніби підхоплюється наступним актом діяльності від попереднього [7, с. 84 – 94]; як цілісне соціокультурне утворення, що склалося історично й забезпечує культурну неперервність суспільного розвитку, як культурна та соціальна спадщина попередніх поколінь, яка зберігається в певних соціальних групах протягом тривалого часу. Це ідеї, норми, правила, звичаї, обряди, ритуали, символи, стереотипи діяльності.

На актуальності залучення молоді до етнокультурних традицій наголошували видатні педагоги минулого: А. Дістервег, О. Духнович, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський тощо. На важливості використання культурних традицій нашого полікультурного регіону наголошуємо і ми.

Традиція – один з видів соціокультурної наступності, що орієнтує людину як на збереження надбань культури, так і на їхній розвиток. Властивості традицій:

- забезпечення консервації, акумуляції, поступовості в опануванні знань;
- постійне оновлення, розвиток, становлення, уведення в обіг інновацій як потенційних джерел розвитку особистості (зразків моди,

манер поведінки, оздоб житла, які до узвичаєння інновації перебувають у своєрідному очікувально-оцінному статусі).

Тут ідеться про усвідомлене ставлення до успадкованого й відтвореного, що й становить для нашої проблеми підґрунтя у визначенні умов формування патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості.

Так, дійсно, становлячи продукт акумуляції соціального досвіду, традиції є для особистості системою соціальних установок, ціннісних орієнтацій. Людина усвідомлює традицію як потребу успадкування кращого досвіду, випробуваного часом і спрямованого на задоволення життєвих потреб. Це відбувається тоді, коли основні ідеї є стрижнем традиції, стають особистісно значущими та інтегруються індивідом. Великого значення набуває не лише ідеологічний вплив, а й емоційні переживання.

І саме художньо-естетичні традиції з наявною широкою можливістю сприйняття та перетворення дійсності засобами образності є значущою для представника етнокультурної спільноти формою, представленою в художньому творі, та еталоном соціально прийнятих взірців поведінки, суджень, оцінок.

Художньо-естетичні традиції формуються й розвиваються в межах певного етнокультурного соціуму та мають розглядатися безпосередньо у зв'язку з регіональним контекстом соціально-педагогічної діяльності.

Враховуючи все вищезазначене і те, що саме в підлітковому віці відбувається розвиток самосвідомості, оформлення ідеалів, необхідних в тому числі для національної самоідентифікації та до самовизначення власної громадянської позиції, а однією з протиріч є відсутність досвіду та критичного ставлення до дій та поведінки старших, на що накладається стресова ситуація в суспільстві, з якою дитина самотужки не може впоратися і, природно, прагне до отримання позитивних емоцій, уважаємо, що значну роль у справі виховання почуття патріотизму підлітків відіграють художньо-естетичні традиції краю, які несуть позитивний досвід навколишньої дійсності, який має стати домінантним в житті молоді людини, яка саме в цьому віці відчуває гостру потребу в самовираженні, реалізації своєї унікальності в системі соціальних зв'язків.

Не залишає сумніву той факт, що процес розширення самосвідомості повинний відбуватися на тлі позитивного емоційного ставлення до підлітка з боку значущого дорослого, який виступає в ролі посередника, що володіє ідеальною формою, для дитини. Важливо, щоб значущий дорослий поступово розширював ступінь самостійності для дитини, залучаючи її до активної участі в соціокультурному житті, бо сам стан підлітка виявляється детермінованим системою впливів і спільних діяльностей, у яких бере участь дитина.

При всіх труднощах підліткового періоду наявність спільноти, спільності в житті дитини й дорослого, співробітництва між ними, у процесі якого відбувається становлення нових способів їхньої соціальної

взаємодії – це одна з основних соціально-педагогічних умов для успішної громадянської соціалізації.

З огляду на те, що основний зміст підліткового етапу соціалізації визначається ситуацією множинних соціальних виборів, можливість яких має бути надана дитині, вважаємо, що дійсне залучення до художньо-естетичних традицій власного регіону не може бути обмежене засвоєнням певних знань та їхнім перетворенням із зовнішніх реальних дій на ідеальні внутрішні переконання та цінності. Тобто йдеться не лише про передачу готового етнокультурного змісту, який містять твори народної культури, а про розкриття молодій людині вектора культурного руху, продовжуючи який вона могла б творчо збагатити й свою культуру, і культуру соціуму.

Як геополітичний та етнокультурний складник України наш регіон має характерну особливість, що полягає в заселенні багатьма етносами й репрезентує яскраву мозаїчну картину взаємодії різних національних культур. Важливою особливістю традицій полікультурного Донбасу є взаємодія двох етносів – російського та українського, причому чисто етнічні райони виокремити неможливо. Це незаперечний факт, але в цьому й виявляється гармонійний взаємозв'язок загальнолюдського й національного. Навіть за умови втрати певною частиною населення етніфікаційних ознак у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., говорити однозначно про подібні процеси в духовній сфері неможливо, оскільки етнічна специфіка залишалась у побуті та збереглася в одязі, традиціях, мові тощо. Тож переважаючі ознаки української культури стають очевидними в ході аналізу декоративно-ужиткового (вишивки, лозоплетіння чи гончарства); пісенного (фольклору), образотворчого (візьмімо для прикладу хоча б картини нашого земляка А. Куїнджі «Вечір на Україні», «Українська ніч», «Місячна ніч на Дніпрі») чи архітектурного, пов'язаного зі славними козацькими сторінками (Покровська церква в с. Городище Перевальського району, Свято-Троїцьким собором в Біловодську, комплексом Деркульського конезаводу) видів мистецтва тощо. Уже ці приклади демонструють смисл та цілі життєдіяльності, символізацію національної ідентичності. Тому художньо-естетичні традиції Донбасу виявляються вельми перспективними з огляду на сучасну гостру потребу в патріотичному соціальному становленні дітей та молоді.

Та в сучасній педагогічній практиці спостерігається низка суперечностей, що значно знижує ефективність процесу громадянської соціалізації і виховання почуття патріотизму підлітків як її складової на такому багатющому матеріалі засобами художньо-естетичних регіональних традицій. Це протиріччя між:

- проголошенням в урядових, освітніх документах необхідності посилення уваги до національно-патріотичного виховання молоді і відсутністю комплексного теоретико-методологічного забезпечення вирішення цієї проблеми;

- важливістю і необхідністю громадянської соціалізації та виховання почуття патріотизму у підлітковому віці у цілісному соціально-педагогічному процесі і фрагментарністю виховних впливів у реальному педагогічному процесі;

- необхідністю комплексного впливу виховних можливостей усіх соціальних інститутів для успішної громадянської соціалізації і відсутністю консолідації дій різних суб'єктів соціокультурного простору;

- акцентуванням уваги на необхідності використання регіонального культурного компоненту в патріотичному вихованні шкільної молоді й недостатньо розробленою базою технічно-ілюстративного матеріалу та недостатнім рівнем підготовки й мотивації педагогічних працівників здійснювати громадянську соціалізацію засобами художньо-естетичних регіональних традицій.

Отже, з огляду на вищесказане, окреслюється основна соціально-педагогічна умова, яка має підвищити ефективність процесу громадянської соціалізації підлітків, сформувані в них почуття патріотизму, усвідомленої активної громадянської позиції, – це консолідація зусиль школи та соціального оточення на засадах партисипативності, діалогічності, відкритості в соціокультурному просторі освітнього закладу.

Ця умова передбачає узгодження дій різних суб'єктів соціокультурного простору (родина, загальноосвітня школа, заклади культури, мистецтва та позашкільної освіти, громадські організації), які виступають носіями соціальних образів і взірців, тобто традицій, з метою вирішення завдань соціалізації підлітків.

Соціокультурний простір – це динамічна мережа взаємопов'язаних подій, які створені зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних), яка виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку [5, с. 36].

Саме соціокультурний простір з його світоглядними настановами, знаннями, нормами, цінностями, цілями, взірцями дії та поведінки, а також способами, формами та правилами самоорганізації та взаємодії людей, які утворюють певну спільність, можна розглядати як просторово-значеннєву цілісність, що створює умови для результативної активності людини.

Соціокультурний простір освітнього закладу включає взаємодію різних соціальних інститутів. Однак, згідно із провідними ідеями нашого дослідження має бути забезпечена взаємодія за типом «спільнота – спільнота» на противагу «заклад – заклад». Школі в такій взаємодії, безперечно, належить провідна роль. Але така взаємодія має бути організована не тільки за принципом додатковості, а й на паритетних засадах, оскільки соціалізаційний потенціал соціальних інститутів доволі часто дорівнює можливостям школи, а іноді й перевищує його.

Ефективність соціального партнерства також залежить від дотримання принципу партисипативності: якщо людина із зацікавленістю бере участь у внутрішньоорганізаційній діяльності, то вона, отримуючи

від цього задоволення, працює краще. При цьому слід особливо підкреслити, у своїй діяльності людина згідно із цим принципом виходить за межі власної компетенції. Відповідно, для забезпечення ефективної консолідації зусиль усіх суб'єктів соціокультурного простору саме принцип партисипативності створює підґрунтя для підвищення мотивації спільної діяльності з метою успішної соціалізації учнівської молоді. Крім того, важливою є позиція щодо залучення самих підлітків до співуправління, спільного вирішення проблем.

У такому соціокультурному просторі більш ефективно компенсційно використовуються ресурси усіх суб'єктів. Значне розширення потенціалу загальноосвітнього закладу можливе за рахунок залучення фахівців, батьків, представників громадськості, діячів культури та мистецтв, народних майстрів до позакласної роботи в школі, використання матеріальної бази позашкільних закладів, закладів культури та мистецтва для реалізації частини завдань діяльності, що програмується школою із збереженням за освітнім закладом загального керівництва.

Соціокультурний простір характеризується необхідною неперервністю, яка пов'язана насамперед не з предметною організацією навчально-виховного процесу, а з ціннісно-мотиваційною сферою, що дозволяє подолати реальну дискретність формальної освіти.

Надання відкритості соціокультурному простору забезпечує комфортну для всіх учасників атмосферу співпраці підлітків, батьків, педагогів, організаторів гурткової роботи, працівників музеїв, бібліотек, закладів освіти та співтовариства, у якому міжособистісне спілкування та художня творча діяльність відбувається на засадах взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Отже, у процесі національно-патріотичного виховання підлітків, яке є складовою громадянської соціалізації, вагомим засобом виступають художньо-естетичні культурні традиції Донбасу, які є відображенням нації, традиційною основою формування в українця національної гідності й гордості за свою Батьківщину, передумовою відмови від почуття національної меншовартості. І основною соціально-педагогічною умовою на шляху подолання суперечностей, які значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації підлітків, є консолідація зусиль школи та соціального оточення на засадах партисипативності, діалогічності, відкритості в соціокультурному просторі освітнього закладу.

Тому перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із розробкою науково-методичних рекомендацій для загальноосвітніх шкіл щодо громадянської соціалізації підлітків з використанням художньо-естетичних регіональних традицій.

Список використаної літератури

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для высш. учеб. заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс,

2003. – 364 с. **2. Иванов С. П.** Психология художественного действия субъекта / Сергей Петрович Иванов. – М.: Издательство МПСИ; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. – 640 с. **3. Каган М. С.** Человеческая деятельность. Опыт системного исследования / М. С. Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с. **4. Маслоу А.** Самоактуализация / А. Маслоу; пер. с англ. // Психология личности: тексты. – М., 1982. – С. 110 – 114. **5. Селиванова Н. Л.** Современные представления о воспитательном пространстве / Н. Л. Селиванова // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 35 – 39. **6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія** / за заг. ред. І. Д. Звереві. – К.: Центр учб. л-ри, 2008. – 336 с. **7. Степин В. С.** Философия науки и техники: учеб. пособие для вузов / В. С. Степин, В. Г. Горохов, И. А. Розов. – М.: Гардарики, 1996. – 400 с. **8. Рашидова С. С.** Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. С. Рашидова. – Луганськ, 2007. – 20 с. **9. Розов М. А.** Феномен социальных эстафет / М. А. Розов. – Смоленск: СГПУ, 2003. – 205 с.

Алексеева О. Р. Національно-патріотичне виховання підлітків на основі художньо-естетичних регіональних традицій як основа громадянської соціалізації молоді

У статті на основі аналізу філософської, культурологічної, соціологічної, психолого-педагогічної літератури розкрито особливості громадянської соціалізації підлітків та національно-патріотичного виховання як її складової на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Обґрунтовано ефективність використання художньо-естетичних регіональних традицій у громадянській соціалізації підлітків. Визначено суперечності, що значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації й виховання почуття патріотизму підлітків засобами художньо-естетичних регіональних традицій. З'ясовано соціально-педагогічні умови використання художньо-естетичних регіональних традицій у формуванні патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості підлітка в сучасній кризовій суспільній ситуації.

Ключові слова: соціалізація підлітків, громадянська соціалізація, художньо-естетична регіональна традиція, соціокультурний простір.

Алексеева О. Р. Национально-патриотическое воспитание подростков на основе художественно-эстетических региональных традиций как основа гражданской социализации молодежи

В статье на основе анализа философской, культурологической, социологической, психолого-педагогической литературы раскрыты особенности гражданской социализации подростков и национально-патриотического воспитания как ее составляющей на современном этапе

развития украинского общества. Обоснована ефективність використання художественно-естетических региональных традицій в гражданской социализации подростков. Определены противоречия, которые значительно снижают эффективность процесса гражданской социализации и воспитания чувства патриотизма подростков средствами художественно-эстетических региональных традицій. Выяснено социально-педагогические условия использования художественно-эстетических региональных традицій в формировании патриотически настроенной граждански социализированной личности подростка в современной кризисной общественной ситуации.

Ключевые слова: социализация подростков, гражданская социализация, художественно-эстетическая региональная традиция, социокультурное пространство.

Alekseeva O. R. National and patriotic education of teenagers on the grounds of artistic and aesthetic traditions as the basis of regional civic socialization of young people

According to the analysis of the philosophical, cultural, sociological, psychological and pedagogical literature the following article describes features of the civic socialization of adolescents and national-patriotic education as part of the current development of Ukrainian society. The author characterizes specific features of adolescence that influence the course of youth socialization; defines essential characteristics of socialization of adolescents in the context of historical, cultural and subject-subjective approaches; considers a tradition as a form of social and cultural continuity with its characteristic qualities; proves the efficiency of the use of artistic and aesthetic regional traditions in the civic socialization of adolescents as a system of social attitudes, values with wide perception opportunity and reality transformation by means of imagery; determines the basic contradictions that significantly reduce the efficiency of civic education and socialization of adolescents' patriotic sentiment by means of regional artistic and aesthetic traditions; clarifies the social and educational conditions of use artistic and aesthetic regional traditions in the formation process of patriotic civic socialized individual young person in contemporary critical social situation.

Key words: adolescent socialization, civic socialization, artistic and aesthetic regional tradition, socio-cultural space.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.